

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Καθηγητή Νομικής του ΑΠΘ και πρώην Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης

ΟΜΙΛΙΑ

Κύριε Πρότανη,
Αγαπητή συνάδελφε κυρία Κέλλυ Μπουρδάρα,
Κυρίες και κύριοι,

Η μνήμη του δικαστή μάς παραπέμπει στη μνήμη που ήταν μία από τις τρεις αρχαιότερες μούσες πριν από την εμφάνιση των γνωστών εννέα Πιερίδων μουσών. Με αυτή την τριαδική υπόσταση, Πανοσιολογιότατε και Σεβασμιότατε, λατρεύονταν οι αρχαιότερες μούσες, η Μελέτη, η Μνήμη και η Αοιδή. Η μνήμη του δικαστή πρέπει να είναι ισχυρή όσο αυτός λειτουργεί ως δικαστής και πρέπει να είναι αγαθή όταν αυτός αποχωρήσει από την υπηρεσία. Άρα η μνήμη είναι αφενός μια διανοητική ικανότητα που επιτρέπει στον δικαστή να είναι αποτελεσματικός, να σέβεται και να αναπαράγει την παράδοση του δικαστηρίου στο οποίο λειτουργεί, αλλά η μνήμη ως ανάμνηση έχει σχέση με μία παρακαταθήκη που νομίζω ότι έχει παρουσιαστεί με τον καλύτερο τρόπο από τις ομιλίες που προηγήθηκαν, αλλά συμπυκνώνεται και στον τόμο, γιατί εμπνευστής του τόμου είναι ο τιμώμενος.

Για να τιμήσουμε λοιπόν τη μνήμη του Γιώργου Παναγιωτόπουλου πρέπει να ασκήσουμε τη δική μας μνήμη, τη μνήμη του δικαστικού σώματος και της ακαδημαϊκής κοινότητας που τον τιμούν με τον εντυπωσιακό αυτόν τόμο, αλλά και τη θεσμική μνήμη του Συμβουλίου της Επικρατείας και του δικαστικού συστήματος γενικά.

Ο διορισμός του Γιώργου Παναγιωτόπουλου ως Προέδρου του Συμβουλίου της Επικρατείας το 2005 ήταν για τη Διοικητική Δικαιοσύνη η πρώτη εφαρμογή του αναθεωρημένου, το 2001, άρθρου 90 παρ. 5 του Συντάγματος, για την επιλογή των Προέδρων και των Αντιπροέδρων των Ανωτάτων Δικαστηρίων, του Εισαγγελέα του Αρείου Πάγου και των Γενικών Επιτρόπων του Ελεγκτικού Συνεδρίου και της Διοικητικής Δικαιοσύνης.

Είχα ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως ο γενικός εισηγητής της αναθεώρησης του 2001 και φυσικά ως καθηγητής του Συνταγματικού Δικαίου να παρακολουθήσω τον τρόπο με τον οποίο εφαρμόζεται το αναθεωρημένο άρθρο 90 παρ. 5 και

διαπίστωσα από τότε τον υποδειγματικό τρόπο με τον οποίο άσκησε τα καθήκοντά του ο Γιώργος Παναγιωτόπουλος, τα τέσσερα χρόνια που του επέτρεπε το Σύνταγμα να παραμείνει κατά ανώτατο όριο, πριν αποχωρήσει με αξιοπρέπεια το 2009, πριν από τη συμπλήρωση του περιβόητου 67^{ου} έτους της ηλικίας του, νεότερος δηλαδή, όπως προβλέπει ρητά η συνταγματική διάταξη.

Βεβαίως τότε είχα το ιδιαίτερο ενδιαφέρον να παρακολουθήσω και την εφαρμογή της νέας ακόμη διάταξης της παραγράφου 5 του άρθρου 100 του Συντάγματος, που μεταβάλλει σε ένα καίριο σημείο το σύστημα άσκησης του δικαστικού ελέγχου της συνταγματικότητας των νόμων, συγκεντρώνοντας τελικά την ύλη αυτή στις ολομέλειες των ανωτάτων δικαστηρίων, και βεβαίως αυτό αφορά πρωτίστως το Συμβούλιο της Επικρατείας.

Για να είμαι ειλικρινής, ήξερα πάντα, από τότε που τον είχα γνωρίσει, ότι ο Γιώργος Παναγιωτόπουλος είχε συνείδηση του θεσμικού του ρόλου, τον οποίον ασκούσε μετά διακρίσεως, όπως θα λέγαμε εκκλησιαστικά, εφόσον έφερε και τα σπουδαία αυτά οφίκια τα οποία αναφέρθηκαν. Ο Γιώργος Παναγιωτόπουλος γνώριζε το μέγεθος της εξουσίας που διαθέτει ο δικαστής και μάλιστα ο ανώτατος δικαστής, εν προκειμένω ο Πρόεδρος του Συμβουλίου της Επικρατείας και των περισσότερων ειδικών δικαστηρίων που προβλέπονται στο Σύνταγμα, για την ακρίβεια όλων, πλην αυτού του άρθρου 86.

Ο Πρόεδρος διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην απευθείας εισαγωγή υποθέσεων στην Ολομέλεια, διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο προεδρεύοντας της Επιτροπής Αναστολών για τις υποθέσεις που ανήκουν στην ύλη της Ολομέλειας, μπορεί να χορηγήσει ο ίδιος ενεργώντας ατομικά προσωρινή διαταγή, ορίζει στις υποθέσεις που εισάγονται απευθείας τον εισηγητή, διευθύνει τις διασκέψεις της Ολομέλειας, προεδρεύει του Ανωτάτου Δικαστικού Συμβουλίου του Συμβουλίου της Επικρατείας και της Διοικητικής Δικαιοσύνης. Ασκώντας αυτή την αρμοδιότητα ο Γιώργος Παναγιωτόπουλος σεβάστηκε τη νέα ακόμη τότε διάταξη της παραγράφου 6 του άρθρου 88, που εισήχθη με την αναθεώρηση του 2001 και προβλέπει την προαγωγή στον βαθμό του Συμβούλου της Επικρατείας και για το 1/5 των θέσεων δικαστών των τακτικών Διοικητικών Δικαστηρίων του βαθμού του Προέδρου των Εφετών Διοικητικών Δικαστηρίων ή ώριμων και έμπειρων Εφετών. Κατά τη διάρκεια της θητείας του υπολόγισα από την επετηρίδα ότι προήχθησαν επτά Πρόεδροι Εφετών Διοικητικών Δικαστηρίων στον βαθμό του Συμβούλου της Επικρατείας.

Ο Γεώργιος Παναγιωτόπουλος ήξερε ότι ο δικαστής δεν εκφράζεται επιστημονικά ή δοκιμακά όπως εκφράζονται οι 101 συντελεστές του τιμητικού τόμου, ενέπνευσε τα δοκίμια και τις μελέτες, αλλά ο ίδιος ήξερε ότι εκφράζεται

με τις αποφάσεις που είναι μεν διατυπωμένες δικανικά, δηλαδή ψυχρά, αλλά είναι και αποκαλυπτικές για όποιον διαβάζει υπό τας γραμμάς για τα διλήμματα, τους δισταγμούς, τις διανοητικές, ψυχικές, ηθικές, κοινωνικές και πολιτικές δοκιμασίες του δικαστή. Όχι μόνον στην ύλη του Α΄ Τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας, που είναι μια ύλη κοινωνικής ευαισθησίας και αλληλεγγύης, γιατί το βασικό αντικείμενο είναι η κοινωνική ασφάλιση, αλλά και όταν τα θέματα είναι πολύ πιο δύσκολα, πολύ πιο «σκληρά», είναι θέματα περιβαλλοντικά, θέματα άσκησης κυβερνητικής πολιτικής στο υψηλότερο επίπεδο, ακόμα και αυτής της εξωτερικής πολιτικής μέσα από την οριοθέτηση της έννοιας της κυβερνητικής πράξης.

Ο Γιώργος Παναγιωτόπουλος ήξερε ότι ο δικαστής ενεργώντας συλλογικά συνήθως, αλλά ενίοτε και ατομικά και σε τελευταία ανάλυση ως μέλος των δικαστικών σχηματισμών, διατυπώνει δικανική κρίση, αλλά τελεί εν γνώσει των συνεπειών της απόφασής του, και αυτή η συνεπειοκρατική προσέγγιση της δικαστικής κρίσης είναι αυτή που την οριοθετεί. Γιατί προφανώς ο δικαστής, ακόμη και ο δικαστής της νομιμότητας, ο ακυρωτικός ή αναιρετικός, όπως είναι ο δικαστής του Συμβουλίου της Επικρατείας, εν τέλει κινείται στο επίπεδο των πραγματολογικών δεδομένων, γιατί ξέρει ότι αυτά είναι κρίσιμα για τον διάδικο ή για τις κοινωνικές ομάδες που βρίσκονται πίσω από τον διάδικο.

Ο Γιώργος Παναγιωτόπουλος είχε, όπως προκύπτει από το σώμα των αποφάσεων που διαμόρφωσε ως εισηγητής ή Πρόεδρος, στις οποίες δεν έχω τον χρόνο να αναφερθώ, πάρα πολύ καλή αίσθηση της οικονομίας της δίκης, δηλαδή της πρακτικότητας του δικαστικού έργου, γιατί ο δικαστής καλείται να επιλύσει διαφορές χωρίς να λύνει λογαριασμούς με την παλαιότερη νομολογία ή τη θεωρία. Ο δικαστής λειτουργεί κατά συνείδηση δικανική, όμως όχι κατά την ελεύθερα διαμορφωμένη πεποίθησή του και ήξερε ότι είναι ψευδές το δίλημμα ανάμεσα σε μια αξιακή και σε μια δικονομική αντίληψη της δικαιοσύνης, γιατί οι θεμελιώδεις αξίες είναι αυτές του κράτους δικαίου, της νομιμότητας και της συνταγματικότητας, που φαίνονται διαδικαστικές, συνδέονται με τη δίκαιη δίκη, αλλά είναι οι βαθύτερες αξιακές προσεγγίσεις που μπορούμε να έχουμε.

Σας προτείνω να κάνουμε μια μικρή διανοητική άσκηση. Αρκετά χρόνια μετά την αποχώρηση του Γιώργου Παναγιωτόπουλου από την Προεδρία, το Συμβούλιο της Επικρατείας απέκτησε ένα πολύ σημαντικό κείμενο του λεγόμενου soft law, εμπνευσμένο από τις σχετικές επεξεργασίες του Συμβουλίου της Ευρώπης, πρόκειται για τον Χάρτη δεοντολογίας των δικαστικών λειτουργών του Συμβουλίου της Επικρατείας. Στα 40 χρόνια της παραμονής του στο Συμβούλιο σε διάφορες βαθμίδες, ο Γιώργος Παναγιωτόπουλος δεν αναφερόταν

σε κάποιον χάρτη, ούτε υπαγόταν σε κάποιο συμβούλιο δεοντολογίας. Τι ζητά ο Χάρτης δεοντολογίας από τον δικαστικό λειτουργό του Συμβουλίου της Επικρατείας και κάθε δικαστικό λειτουργό;

Ανεξαρτησία εξωτερική και εσωτερική, ανεξαρτησία όχι μόνο θεσμική έναντι της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας ή των πολιτικών επιρροών, αλλά έναντι πάντων, έναντι κάθε πιθανής πηγής επιρροής, οικονομικής, ιδεολογικής, αισθητικής, θρησκευτικής και άλλης. Ανεξαρτησία δεν σημαίνει όμως αποκοπή από την πραγματικότητα, σημαίνει υποχρέωση αντίστασης στις πιέσεις της πραγματικότητας, δηλαδή στις πιέσεις της κοινωνίας που δεν είναι κοινωνία δικαίου αλλά υπάγεται στις προδιαγραφές του κράτους δικαίου. Το είχε αυτό ο Γιώργος Παναγιωτόπουλος; Προφανώς ναι.

Ζητά αμεροληψία, αμεροληψία σημαίνει πρωτίστως σύγκρουση με τις πεποιθήσεις και τις προτιμήσεις, όπως είπα προηγουμένως, σημαίνει επίσης εφαρμογή μεθόδων και κανόνων ερμηνείας που καθιστούν την αιτιολογία πλήρη και εμπειριστατωμένη, ακόμα και όταν ο δικαστής ξέρει ότι πρώτα αποφασίζει, μετά ερμηνεύει και μετά αιτιολογεί, παρ' ότι εμφανίζεται αντίστροφη η σειρά όταν δημοσιεύεται η απόφαση.

Ο Χάρτης ζητά επίσης ακεραιότητα, με ό,τι σημαίνει αυτό, ζητά ευπρέπεια – νομίζω ότι ο Γ. Παναγιωτόπουλος ήταν ο ιδεότυπος αυτών των αρχών. Ζητά να σέβεται ο δικαστής την απαγόρευση των διακρίσεων, να διαθέτει επαγγελματική ικανότητα και επιμέλεια, να έχει το προσόν της αυτοσυγκράτησης. Νομίζω ότι και σε αυτό ο Γιώργος Παναγιωτόπουλος θα μπορούσε να είναι η απεικόνιση του Χάρτη δεοντολογίας. Και βέβαια να κινείται με διαφάνεια σε όλες του τις δραστηριότητες, και στην κοινωνική του παράσταση και στη δικανική του λειτουργία.

Άρα νομίζω ότι αυτός καθ' εαυτόν ο χάρτης δεοντολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας είναι ένα μνημόσυνο για τον Γιώργο Παναγιωτόπουλο. Θα έλεγα, όσο μπορώ να κρίνω και όσο ήξερα τον Γιώργο Παναγιωτόπουλο, ότι το ρητό που διείπε τη ζωή του είναι το «μέτρον άριστον», είχε μια τρυφερή συντηρητικότητα, μα όποιος πιστεύει στο «μέτρον άριστον» μπορεί να είναι και δικαστής άριστος.